

4. Левченко Г. И. Оребренные поверхности нагрева паровых котлов. / Г.И. Левченко, И. Д. Лисейкин, А. М. Копелиович и др. // М.: Энергоатомиздат, 1986. – 342 с.

5. Шлихтинг Г. Теория пограничного слоя. / Г. Шлихтинг. – М: Наука, 1969. – 742 с.

Выполнен гидравлический расчет шахматного пучка труб с плавниковым оребрением. Получены гидравлические характеристики оребренного пучка. Проведено сравнение полученных результатов с известными экспериментальными данными и получено их удовлетворительное совпадение.

Пучок труб, плавниковое оребрение, гидравлическое сопротивление, расчет.

It is solved the problem of hydraulic losses for chess bundle pipes with longitudinal fins and the hydraulic characteristics of finned bundle are obtained. The comparison of obtained results and known experimental data are conducted besides good coincidence of solved and experimental results are found.

The tube bundle, longitudinal fins, hydraulic loss, calculation.

УДК 621.03.67

АНАЛІЗ УЗАГАЛЬНЮЮЧИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕНТРОПІЙНИХ ДІАГРАМ

***А.А. Долінський, доктор технічних наук
Інститут технічної теплофізики НАН України
Б.Х. Драганов, доктор технічних наук
Національний університет біоресурсів
і природокористування України***

Визначено геометричні властивості термодинамічних діаграм (в T-s і h-s- координатах).

Ентропія, ентальпія, погранична крива, ортогональна проекція, геометричне місце точок.

Аналіз геометричних властивостей термодинамічних властивостей ентропії може призвести до:

- виявлення ряду теоретичних залежностей між окремими параметрами діаграм;
- точнішому визначенню деяких положень термодинаміки;
- більш точній побудові ентропійних діаграм при виконанні відповідних розрахунків.

Мета досліджень – аналіз узагальнюючих характеристик ентропійних діаграм.

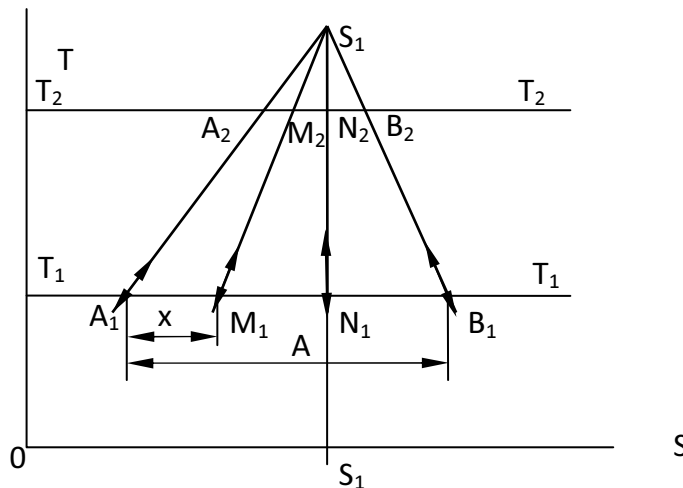
Метод досліджень оснований на основних геометричних положеннях.

Результати досліджень. Проаналізуємо ряд властивостей T - s -діаграми.

1. Збіжність в одній точці хордів до кривих рівного ступеня сухості ентропійної діаграми.

На ентропійній діаграмі, тобто в системі декардових координат, ентропія s і абсолютна температура T – хорди кривих рівної сухості, обмежені ізотермами, перетинаються в одній точці.

В ентропійній діаграмі ізотермний процес в області насиченої пари відображають горизонтальними відрізками. Представимо два процеси пароутворення A_1B_1 та A_2B_2 , відповідні абсолютним температурам T_1 та T_2 (тискам P_1 та P_2), відповідно точки рівного ступеня сухості x будуть M_1 та M_2 (рис. 1).

Рис.1. Ентропійна діаграма ізотермного процесу в області насиченої пари

Очевидно для точок 1 та 2 будемо мати

$$\frac{A_1M_1}{A_1B_1} = x = \frac{A_2M_2}{A_2B_2}. \quad (1)$$

З цього відношення видно, що ступені сухості, обмежені між двома відрізками A_1B_1 та A_2B_2 , перетинаються в одній точці. Ми не брали до уваги характеристики речовини, для якої розглядалась ентропійна діаграма. Отже, вищедоведена властивість застосована для стану насиченої пари різних речовин.

Таким чином, можна зробити висновок: на ентропійній діаграмі, дотичні до кривих рівних ступенів сухості, наведені в різних точках тієї ж ізобари, перетинаються в одній точці.

Наведемо більш строге доведення.

Ентропія пари зі ступенем сухості x при температурі T дорівнює:

$$S = \int_{273}^T \frac{dq(T)}{T} + \frac{xr(T)}{T} = a + bx. \quad (2)$$

Кутовий коефіцієнт відносно осі OT , дотичної до кривої рівного ступеня сухості, яка проходить через точку $M(x, T)$, буде:

$$\frac{ds}{dT} = \frac{q'(T)}{T} - x \frac{r(T) - Tr'(T)}{T^2} = a' - b'x. \quad (3)$$

Коли x змінюється, T залишається постійною, дорівнює T_1 . Точка M_1 переміщується від x по відріжку A_1B_1 за деяким лінійним законом. Кут нахилу (відносно ординати OT) дотичної в точці M_1 до кривої рівного ступеня сухості від x .

Нехай N_1 – ортогональна проекція вершини S_1 (див. рис.1).

Кутовий коефіцієнт прямої M_1S_1 буде дорівнювати:

$$\frac{N_1S_1}{M_1N_1} = \frac{N_1S_1}{A_1N_1 - A_1M_1}. \quad (4)$$

Нахил відносно осі OS , дотичних в A_1 та B_1 будуть відповідно дорівнювати $\frac{1}{a'_1}$ та $\frac{1}{a'_1 - b'_1}$.

Відповідно, будемо мати:

$$\frac{A_1N_1}{B_1N_1} = \frac{a'_1}{a'_1 - b'_1},$$

звідки

$$\frac{A_1N_1}{A_1N_1 - B_1N_1} = \frac{a'_1}{b'_1} = \frac{A_1N_1}{A_1B_1}. \quad (5)$$

Відрізок A_1B_1 будемо визначати на одиницю довжини.

Отже,

$$A_1N_1 = \frac{a'_1}{b'_1}.$$

З іншого боку:

$$N_1S_1 = A_1N_1 \frac{1}{a'_1} = \frac{1}{b'_1}$$

та $A_1M_1 = x A_1B_1 = x$.

Для кутового коефіцієнта прямої M_1S_1 відносно осі OS отримаємо вираз:

$$\frac{N_1S_1}{A_1N_1 - A_1M_1} = \frac{\frac{1}{b'_1}}{\frac{a'_1}{b'_1} - x} = \frac{1}{a'_1 - b'_1x}. \quad (6)$$

Точка S_1 є геометричним місцем вершин пучка дотичних до всіх точок M на прямій A_1B_1 . Це положення справедливе для будь-якої ділянки пароутворення.

Являє інтерес дослідження геометричного місця цієї вершини.

З попередніх співвідношень :

$$S_S = S_N = S_A + AN = S_A + \frac{a'}{b'} AB; \quad (7)$$

$$T_S = T_A + NS = T_A + \frac{1}{b'} AB; \quad (8)$$

де $a' = \frac{q'(T)}{T}$ та $b' = \frac{r(T) - Tr'(T)}{T^2}$, а $AB = \frac{r(T)}{T}$.

Отже,

$$S_S = \int_{273}^T \frac{dq(T)}{T} + \frac{q'(T) r'(T)}{r(T) - Tr'(T)}; \quad T_S = T + \frac{Tr(T)}{r(T) - Tr'(T)}, \quad (9)$$

які і є параметричними рівняннями точки S.

2. Зв'язок з кривою Вейроха (Weugauch).

Нехай N буде проекцією точки S на відрізок AB.

На основі вищевикладеного, робимо висновок, що дотична N до кривої рівного ступеня сухості, яка проходить через цю точку є вертикальною (див. рис. 1).

Місце вершин та місце точок з вертикальною дотичною лежить на одній і тій же вертикалі. Сукупність точок N утворює криву Вейроха, яка ділить площину діаграми на дві області так, що адіабатичне розширення висушує пару в одній та конденсує в другій.

Отже, рівняння цієї кривої:

$$S_N = \int_{273}^T \frac{dq(T)}{T} + \frac{q'(T) r'(T)}{r(T) - Tr'(T)}. \quad (10)$$

Являє інтерес геометричне місце точок H з вертикальною дотичною.

Точку з вертикальною дотичною до кривої, яка дорівнює ступеню сухості x_1 , можна отримати, прирівнюючи до нуля вираз для кількості теплоти, яка надається суміші води та пари.

$$dQ = [(1 - x_1) + x_1 c'] dT + r dx = 0. \quad (11)$$

З іншого боку процес відбувається при постійному ступені сухості, тобто $dx = 0$.

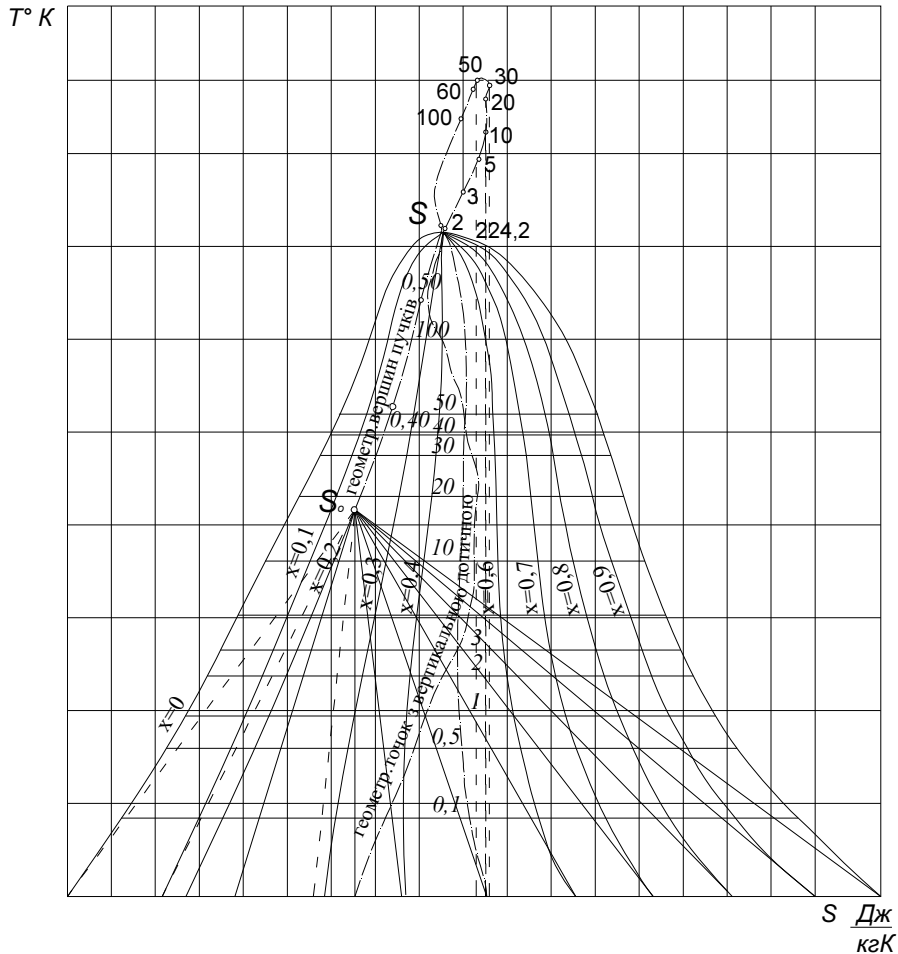
Отже, $(1 - x_1)c + x_1 c' = 0$, звідки $x_1 = \frac{c}{c - c'}$.

Зробивши припущення, що c та c' незалежні від T , ми маємо

$$c' = c + \frac{qr}{dT} - \frac{r}{T}.$$

Отже,

$$x_1 = \frac{c}{\frac{r(T)}{T} - r'(T)}. \quad (12)$$

Рис. 2. T-s діаграма водяної пари

Обидві криві (геометричне місце точок S та H) розташовані між пограничними кривими. Для парів води обидві криві показані на рис. 2. Ці криві повинні бути розташовані близько одна від одної. Ступінь відхилення вказує на неточність побудови T - s - діаграми. Так, можемо вказати на деяку неточність (рис.2) T - s - діаграми водяної пари, яка приводиться в навчальній літературі.

3. Геометричні властивості h - s - діаграми.

Тотожність $T = \frac{dQ}{dS} = \frac{d\lambda}{dT}$ показує, що процес при постійній температурі зображується на h - s – діаграмі відрізком прямої, яка проходить через початок координат, при чому кутовий коефіцієнт дорівнює T .

температурі зображується на h - s – діаграмі відрізком прямої, яка проходить через початок координат, при чому кутовий коефіцієнт дорівнює T .

Розглянемо процеси пароутворення A_1B_1 та A_2B_2 , які відповідають температурам T_1 та T_2 і нехай точки рівної сухості x будуть відповідно M_1 та M_2 (рис. 3).

Аналогічна залежність була отримана для T - s - діаграми. Але це співвідношення не визначає сукупність пучка, який прагне в одну точку. Аналогічно, дотичні в M_1 до кривої рівного ступеня сухості, яка проходить

через цю точку, яка є границею хорди $M_1 M_2$ коли T_2 прагне до T_1 , не проходить через точку зустрічі дотичних в A та B до кривих $x = 0$, $x = 1$.

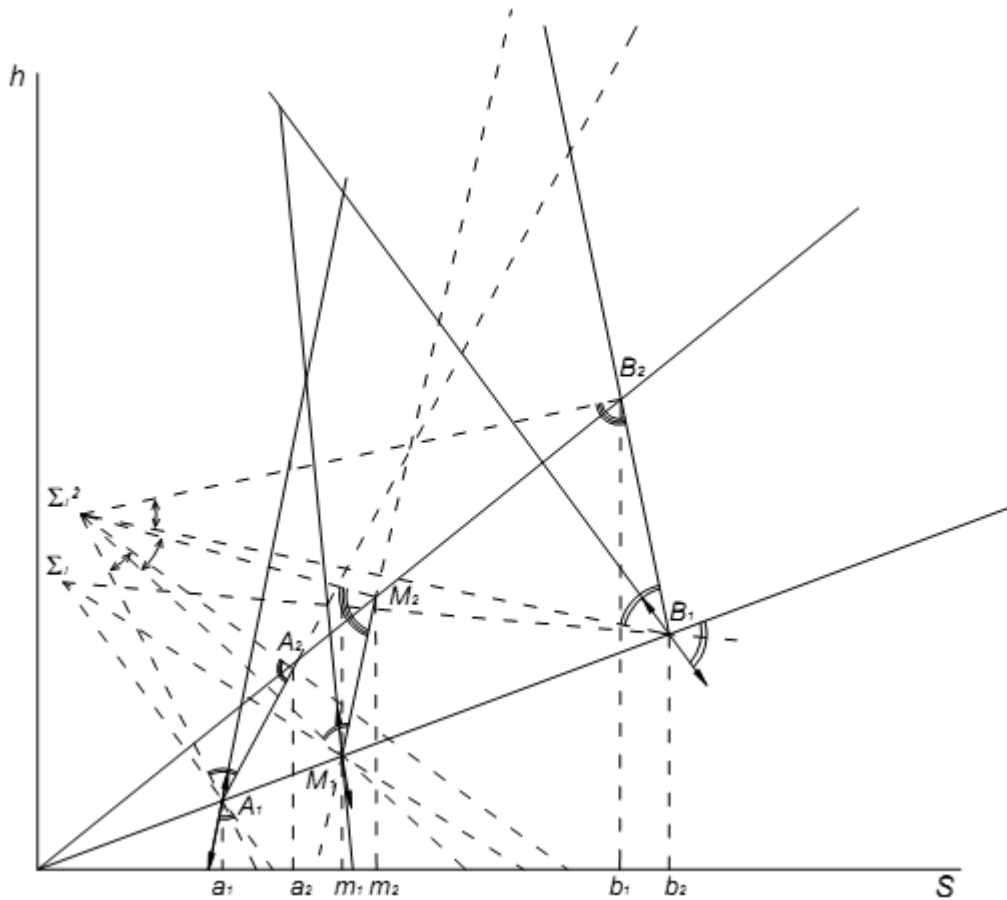

Рис. 3. Процес пароутворення на h - s діаграмі

Будемо мати:

$$\frac{A_1 M_1}{A_1 B_1} = \frac{a_1 m_1}{a_1 b_1} = \frac{a_2 m_2}{a_2 b_2} = \frac{A_2 M_2}{A_2 B_2} = x. \quad (13)$$

На діаграмі Мольте хорди кривих рівного ступеня сухості обмежені двома ізотермами, які становлять рівні кути з прямими деякого пучка і видні під тим же кутом з вершини цього пучка.

Прямолінійні відрізки $A_1 B_1$ та $A_2 B_2$, які взяті на ізотермах, можуть вважати як такі, що належать подібним фігурам, які лежать на цій площині. Відомо, що в цьому випадку, існує деяка точка Σ_1^2 і при чому одна, яка є загальною цим двом фігурам.

Якщо з'єднати точку Σ_1^2 з точками $A_1, M_1, \dots, B_1$ і $A_2, M_2, \dots, B_2$, отримуємо стільки ж подібних трикутників (рис. 3).

Відповідно кути $\Sigma_1^2 A_1 A_2$; $\Sigma_1^2 M_1 M_2$; $\Sigma_1^2 B_1 B_2$ рівні між собою. Також, кути $\Sigma_1^2 A_2 A_1$; $\Sigma_1^2 M_2 M_1$ рівні між собою. Нарешті, кути $A_1 \Sigma_1^2 A_2$, $M_1 \Sigma_1^2 M_2$, $B_1 \Sigma_1^2 B_2$ рівні між собою. Цей кут у вершині є кутом обертання.

Покажемо, що на діаграмі $h-s$ дотичні до кривих рівних ступенів сухості, проведених у різних точках тієї ж ізотерми, складають рівні кути з прямими деякого конвергентного пучка.

Коли температура T_2 прямує до температури T_1 ділянка A_2B_2 прагне збігтися з ділянкою A_1B_1 (рис. 3).

Точки A_2, M_2, B_2 прагнуть до точок A_1, M_1, B_1 , а хорди $A_1, A_2; M_1, M_2; B_1, B_2$ з дотичними в A_1, M_1, B_1 до кривих рівного ступеня сухості, які проходять через ці точки.

Точка $\sum_1^2$ прагне до положення $\sum_1$ та прямі $\sum_1^2 A_1; \sum_1^2 M_1; \sum_1^2 B_1$, які перетинаються до прямих $\sum_1 A_1; \sum_1 M_1; \sum_1 B_1$. Отже, дотичні в A_1, M_1, B_1 утворюють з прямими, що перетинаються, вихідними з точки $\sum_1$ кут, який дорівнює для всіх, що і потрібно було довести.

Наведемо інший доказ. Подібні фігури, які належать відрізкам A_1B_1 та A_2B_2 , можна вважати як дві різні позиції тієї ж фігури, яка рухається на площині, залишаючись подібною самій собі. При таких умовах кожне із вказаних положень має центр $\sum$, при тому, що дотичні до траєкторій різних точок фігури, і вчасності точок AB , утворюють такий самий кут з радіусами – векторами, які виходять з центра.

Для центра $\sum_1^2$ характерно ряд властивостей, які заслуговують уваги (див. рис. 3):

- з точки $\sum_1^2$ під однаковим кутом визначаються:

- а) відрізки подібних фігур, побудованих на ізотермах T_1 та T_2 , тобто A_1B_1 і $A_2B_2; A_1M_1$ та A_2M_2 . Ці кути є гомогенними.

- б) всі відрізки траєкторії, що з'єднують однорідні точки такі як A_1B_1 та A_2B_2, A_1M_1 та A_2M_2 . Цей загальний кут є кутом обертання.

Нехай O_1 та O_2 відносно до відрізків A_1B_1 та A_2B_2 будуть такі точки на T_1 та T_2 , що $\frac{O_1A_1}{O_1B_1} = \frac{O_1A_2}{O_1B_2}$ та $\frac{O_2A_2}{O_2B_2} = \frac{OA_1}{OB_1}$.

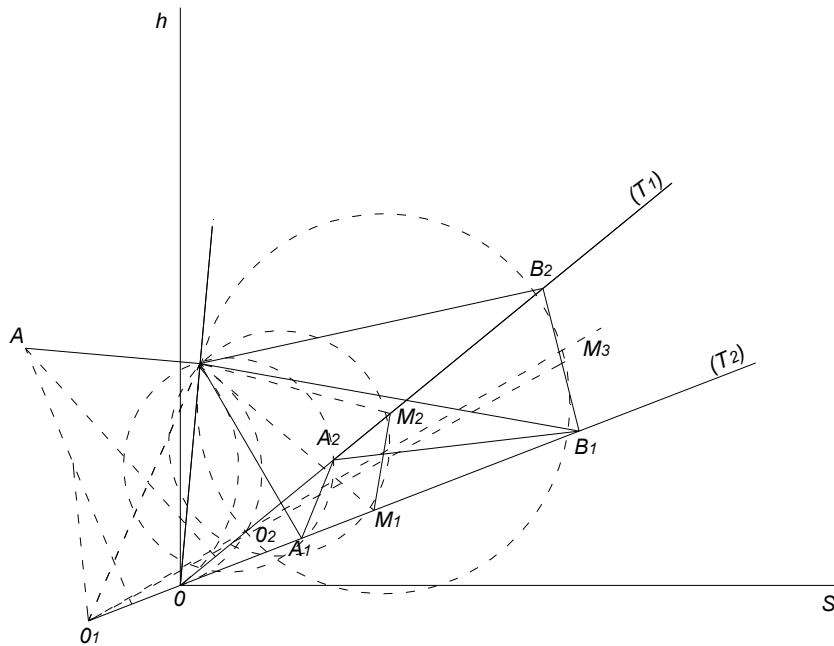
Кут $O_1\sum_1^2O_2$ дорівнює подвійному значенню кута, який утворюють прямі T_1 та T_2 , а напівпряма $O\sum_1^2$ є бісектрисою цього кута, тобто $\angle O_1\sum_1^2O = \angle O_1\sum_1^2O_2 = \angle A_1OA_2$ (рис.4);

- точка $\sum_1^2$ є проекцією центра Ω кола, описаного на трикутнику (OO_1O_2) (рис. 4);

- пряма O_1O_2 проходить через точку N_3 перетину діагоналей A_1B_2 та A_2B_1 ;

- середні всіх сегментів траєкторії A_1A_2, M_1M_2, B_1B_2 знаходяться між прямими OO_1 та OO_2 (див. рис. 4).

Ці властивості дозволяють перевірити геометричним шляхом правильність нанесення кривої рівного ступеня сухості.

Рис. 4. h-s діаграма водяної пари

4. Властивість ізохор.

В області вологої пари ізохори ентропійної діаграми мають аналогічні властивості, що і адіабати на діаграмі Клайперона, а саме: вони складають деякий пучок. Дотичні до них у точках, відповідних і самій ізотермі, складають пучок прямих, які перетинаються в одній точці.

Якщо нанести одну ізохору, яка відповідає деякому об'єму із значення об'ємів v' та v'' рідини та пари, які знаходяться в рівновазі і взяті із діаграми Клайперона, то легко можна нанести всі останні значення ізохор.

Висновки

Наведені закономірності дозволяють більш цілеспрямовано користуватися ентропійними діаграмами при виконанні відповідних розрахунків.

Определены геометрические свойства термодинамических диаграмм (в T-s и h-s- координатах).

Ентропія, ентальпія, погранична кривая, ортогональна проекція, геометрическое место точек.

Determined the geometrical properties of thermodynamic diagrams (in the T-s, and h-s-coordinates).

Entropy, enthalpy, boundary curve, the orthogonal projection, locus.